

ду успешным восприятием Другого, с одной стороны, и самораскрытием, макиавелизмом, системой приписывания каких-либо социальных ролей, статусов, индивидуальных характеристик, с другой стороны, не нашли своего экспериментального подтверждения в проведенном исследовании, что, возможно, связано с несовершенством применяемых методик или особенностями выборки.

Полученные результаты позволяют утверждать, что такое психологическое явление, как социальная перцепция, является неоднозначным.

Представляется перспективным продолжить изучение внутренних взаимосвязей процесса межличностного восприятия с точки зрения гендерных и возрастных отличий. Ожидаемые результаты могут быть использованы для организации обучения и практической подготовки специалистов, которые в силу специфики профессиональной деятельности должны осуществлять управленческие функции, и будут включены в общение с разновозрастными субъектами, а также должны будут учитывать влияние гендерной специфики на процесс общения. С

нашай точки зрения, внутренние взаимосвязи процесса общения в определенной степени могут быть опосредованы через когнитивные характеристики личности.

ЛІТЕРАТУРА

- Соловьева О.В. Обратная связь в межличностном общении. -М.: Мысль, 1992. –268 с.
- Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольца В.М. Межличностное общение. -СПб.: Питер, 2003. –305 с.
- Знаков В.В. Макиавелизм: Психологическое свойство личности и методика его исследования // Психологический журнал. –2000. № 5. –С.16-22.
- Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. -СПб.: Речь, 2002. –216 с.
- Реан А.А. Социальная педагогическая психология. - СПб.: Питер, 1999. –469 с.

Поступила в редакцию 05.04.2006

ЛАМАШ І.В., МИЛОСЛАВСЬКА О.В. ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНІХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ

Аналізується специфіка внутрішніх взаємозв'язків різних складових процесу соціальної перцепції. Результати дослідження відбивають особливості міжособистісного сприйняття й самосприйняття особистості.

LAMASH I.V., MILOSLAVSKAYA E.V. PECULIARITIES OF INNER INTERDEPENDENCIES OF DIFFERENT COMPONENTS IN A PROCESS OF SOCIAL PERCEPTION

The article is devoted to the problem of social perception. The results of the research reflect peculiarities of interpersonal perception and self-perception of a personality.

***

УДК 159.9:343.914

O.A. НАЗАРОВ

Новоодеський РВ МВС України в Миколаївській області

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО СПРИЙНЯТТЯ ЗАСУДЖЕНИМИ СКОЄНОГО НИМИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНУ¹

Розглядаються матеріали дослідження гендерних особливостей суб'єктивного сприйняття злочину вбивствами в порівнянні з об'єктивними матеріалами справ.

Вивчення насильницьких злочинів (хуліганство, тілесні ушкодження, вбивство) має велике соціальне значення та є одним з основних напрямків як кримінологічної науки, так і юридичної психології. За час свого існування ці галузі знань накопичили великий емпіричний матеріал і корисні рекомендації для правоохоронної практики, внесли вклад в розробку теорії антисуспільної поведінки. Сьогодні відбувається помітна зміна предметної направленості теоретичних і прикладних досліджень відповідно змінам у суспільстві, що на жаль пов'язані зі зміною гендерних співвідношень насилля, ростом жіночої злочинності, зміщенням ціннісних та змістовних особистісних утворень злочинни-

ків та дефіцитом дійових психокорекційних програм для роботи зі злочинцями [1].

Метою нашого дослідження було виявлення гендерних особливостей суб'єктивного сприйняття картини злочину засудженими чоловіками та жінками (внутрішня картина злочину), що є матеріалом для розробки цілеспрямованих корекційних програм. Для досягнення цієї мети використовувалися наступні методи дослідження і обробки даних:

- За допомогою методу контент-аналіза були досліджені об'єктивні дані щодо обставин скоення злочину - особові справи опитуваних чоловіків та жінок. З них була отримана така інформація щодо злочину: причини скоення злочину, мотиви протиправного діяння, обставини скоення злочину, хід дій злочинця, наслідки та факт визнання своєї вини у скоеному злочині.

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. психол. наук Попова Г.В. (ХНУВС).

2. Письмове опитування досліджуваних чоловіків і жінок щодо обставин скоєння ними злочину та їхнє відношення до цього, яке оброблялось також за допомогою контент-аналізу. Опитуваним пропонувалось у письмовій формі відповісти на запитання стосовно їх переживань, що супроводжували скоєння злочину:

- Опишіть ситуацію перед скоєнням злочину.
- Що було для Вас «останньою краплею», яка спонукала скойти злочинні діяння?
- Що, на Вашу думку, вплинуло на скоєння Вами злочину?
- Що Ви відчували в момент скоєння злочину, через деякий час після, та як Ви відноситеся до скоєного злочину зараз? Опишіть Ваші почуття.
- Що Ви зробили після скоєння злочину? Ваші дії?
- Опишіть саму ситуацію скоєння злочину, як все відбувалося.

3. Для визначення достовірності розбіжностей щодо виявленіх характеристик суб'єктивного сприйняття картини скоєння злочину між засудженими чоловіками та жінками було використано кутове перетворення Фішера - f-критерій.

В досліджені приймали участь 41 чоловік, які відбувають покарання за скоєння насильницьких злочинів в Холодногірській виправній колонії Харківської області

(№ 18). Також в проведенні дослідження приймали участь 41 жінка, що відбувають покарання за скоєння насильницьких злочинів в Качанівській виправній колонії Харківської області (№ 54). Скоєні насильницькі злочини передбачені ст.ст.115, 116, 118, 119, 121 діючого Кримінального кодексу України [2].

Таким чином, ми досліджували картину суб'єктивного сприйняття самого злочину засудженими чоловіками та жінками та порівнювали її з об'єктивними даними (матеріали справи). Це дало можливість виявити гендерні особливості когнітивної та емоційної переробки складної соціальної ситуації, якою є скоєний насильницький злочин, в цілях оптимізації психокорекційної роботи із засудженими.

В ході дослідження були отримані наступні дані. За допомогою контент-аналізу особових справ засуджених, які скоїли насильницькі злочини, були виділені такі мотиви злочину: помста, користь, неприязні відношення, ревнощі, самозахист, хуліганські мотиви, сексуальне задоволення. Результати цієї частини дослідження зведені в табл.1. Ці мотиви по-різному представлені в злочинній поведінці чоловіків та жінок. Так, наприклад, мотив самозахисту серед опитуваних чоловіків не зустрічається, а серед жінок не зустрічаються хуліганські мотиви та сексуальне задоволення.

Таблиця 1 - Частота прояву мотивів скоєння насильницьких злочинів серед чоловіків та жінок (%) за матеріалами аналізу карних справ

№	Мотиви скоєння злочинів	Чоловіки (%)	Жінки (%)
1	Помста	9,52	4,76
2	Користь	4,76	33,33*
3	Неприязні відношення	66,66	42,89
4	Ревнощі	9,52	9,52
5	Самозахист	-	9,52
6	Хуліганські мотиви	4,76	-
7	Сексуальне задоволення	4,76	-

Примітка: * - значимі розбіжності при $P \leq 0,01$.

Для досліджуваних чоловіків характерні наступні тенденції. Більшість чоловіків скоїли насильницькі злочини, маючи мотив - неприязні відношення з жертвою (66,66 %). За матеріалами опитування, на відміну від жінок, у яких ці неприязні відношення виникають внаслідок накопичення негативних почуттів до жертви за довгий час, у чоловіків таке відношення виникає раптово. Проявом цього відношення і є вбивство. Наприклад, у жінки виникає неприязнє відношення до її чоловіка внаслідок систематичного приниження на фоні зловживання ним алкогольних напоїв. Тобто, проходить деякий час, протягом якого поступово накопичується ненависть та злість до жертви. Логічним завершенням цього для жінки є вбивство, коли, як кажуть, закінчується терпець. У чоловіків інша тенденція: агресивний імпульс виникає раптово, як правило, пов'язаний із перешкодою на шляху задоволення потреби, чи із сприйняттям раптової образи або інших сильних негативних почуттів. Так, наприклад, один засуджений вбив свою знайому за те, що вона трохи підняла ціну на товар, який він постійно у неї купував. Виникла сварка між ними, в процесі якої у нього і виникли неприязні відношення, що слугували мотивом вбивства.

У деякої частини чоловіків переважають емоційно на-

сичені мотиви: помста (9,52 %) та ревнощі (9,52 %). Для жінок це також характерно, але пов'язано з накопиченням емоційно негативного ставлення. У деякої частини чоловіків мають місце також мотиви користі (4,76 %), хуліганські мотиви (4,76 %) та сексуальне задоволення (4,76 %).

Таким чином, серед чоловіків, які скоїли насильницькі злочини, найпоширенішими мотивами вбивства є неприязні стосунки з жертвою, що склалися раптово.

Для опитуваних жінок характерні такі тенденції. Серед жінок-злочинниць найпоширенішим мотивом злочину виявився мотив неприязніх відношень (42,89 %). Вбивство - це своєрідний прояв вираження тих негативних відношень до жертви, що накопичувалися довгий час та досягли трагічного піку. Значно поширеніший мотив користі (33,33 %). Частіше за чоловіків жінки бажають збагатитися шляхом заволодіння чужим майном та досягати цієї мети шляхом позбавлення життя іншої людини. Має місце і мотив ревнощів (9,52 %). Це почуття, вже не адекватне, штовхає людину на вбивство партнера чи суперниці. В такій же мірі зустрічається і мотив самозахисту (9,52 %). Це ситуація вибору «життя чи смерть», коли людині або насправді, або уявно загрожує смертельна небезпека, але жінка обирає життя ціною смерті іншого.

Останнє місце за поширеністю серед засуджених жінок займає мотив помсти (4,76 %).

Таким чином, серед жінок, що скоїли насильницькі злочини, найпоширенішими мотивами є також, як і у чоловіків, неприязні стосунки з жертвою. Мотив користі серед жінок-вбивиць більш поширений, ніж у чоловіків-злочинців. Розбіжності досягають рівня значимості щодо

мотиву користі - цей мотив найпоширеніший для жінок ($p \leq 0,01$).

Також, за даними аналізу матеріалів карних справ, було встановлено, що чоловіки та жінки, що скоїли насильницький злочин, по-різному визнають вину. Результати аналізу представлені в табл.2.

Таблиця 2 - Наявність визнання вини чоловіками та жінками, що скоїли насильницькі злочини (%)

Стать злочинця	Факт визнання вини		
	Повністю	Частково	Не визнали
Чоловіки (n=41)	61,9 *	28,57	9,57
Жінки (n=41)	33,33	52,38 *	14,28
* Значимість розбіжностей за показником	P ≤ 0,05	P ≤ 0,05	-

Жінки зарідко, в порівнянні з чоловіками, повністю визнають свою вину. Більше половини опитаних жінок роблять це частково, чи просто не визнають своєї провини. На відміну від жінок, більша половина опитаних чоловіків-злочинців визнають свою вину повністю, третина чоловіків визнають вину частково. Визнання вини пов'язано з характером суб'єктивного сприйняття злочину, що також має гендерну специфіку. За даними опитування були встановлені таки суб'єктивно сприйняті причини злочину (табл.3).

Третина опитуваних жінок, що скоїли насильницький

злочин, сприймають його як захист когось з близьких людей чи самозахист (33,33 %). За їх словами, вони намагалися врятувати своє або чуже життя, наприклад, сварка між чоловіком та жінкою, яка переросла в фізичні знущання та загрозу життю з боку чоловіка. З цих засуджених 14,28 % частково визнали свою вину, та лише 9,52 % - повністю.

Поширеною суб'єктивною причиною скоєння вбивства у жінок є негативне відношення жертви до вбивці (19,04 %). Тобто жертва сама спровокувала своєю негативною поведінкою, своїм ставленням по відношенню до засудженої жінки, скоєння злочину.

Таблиця 3 - Сприйняття причин злочину чоловіками та жінками, які скоїли насильницький злочин (%)

№	Суб'єктивне сприйняття причин злочину	Ч	Ж	Причини відповідно факту визнання вини (%)					
				Повністю ч ж	Частково ч ж	Не визнають ч ж	Повністю ч ж	Частково ч ж	Не визнають ч ж
1	Негативне відношення жертви до злочинця (почуття по типу образі)	38,09	19,04	28,58	4,76	4,91	14,28	4,76	-
2	Захист когось близького чи самозахист	14,28	33,32	4,76	9,52	9,52	14,28	4,76	9,52
3	Роздратованість діями жертви (почуття по типу агресії)	19,04	19,04	14,28	4,76	4,76	9,52	-	-
4	Ревнощі	9,52	9,52	-	9,52	9,52	-	-	-
5	Бажання заволодіти чужим майном	4,76	19,04	4,76	-	-	14,28	-	4,76
6	Сильний сексуальний потяг	4,76	-	4,76	-	-	-	-	-
7	Бажання самоствердитися чи ствердитися перед іншими	9,52	-	4,76	-	4,76	-	-	-

Прикладом можуть бути: постійне вимагання жертвою грошей, сварка між жертвою та засудженою, знущання. Серед цих злочинниць більшість тільки частково визнали свою вину (14,28 %), а решта - повністю (4,76 %).

Також деяка частина опитуваних жінок визнають, що скоїли злочин з причини бажання заволодіти чужим майном (19,04 %). Серед них більшість визнали свою вину частково (14,28 %), а решта взагалі не визнали вину - 4,76 %. Таким чином, у жінок-злочинниць є привід для самовирядовування. Деяка частина засуджених жінок вважають, що причиною скоєння ними злочинів є роздратованість, злість по відношенню до поведінки жертви (14,28 %). Наприклад, засуджений набридло, що кожен день, приходячи з роботи, вона бачить свого чоловіка з друзями, які разом пиячать. Серед цих жінок-злочинниць 9,52 % частково визнали свою вину і тільки 4,76 % - повністю (табл.3). Основна частина опитуваних жінок (біля половини опитуваних) прагнуть виправдати свій вчинок, вважають причину скоєння ними злочину самозахист або

захист когось близького. Значна частина вважає, що причиною протиправного діяння є негативні почуття, які жертва сама провокує своєю поведінкою.

Біля половини засуджених жінок скильні лише частково визнавати свою вину (52,38 %). Вони згодні з пред'явленими до них обвинуваченнями лише в деяких аспектах. Тільки третина жінок-вбивиць визначають свою вину в скоєному злочині повністю (33,34 %) та згодні з результатами слідства та судочинства по їх справам. Але є жінки, які зовсім не визнали своєї вини та вважають себе не винними взагалі (14,28 %). Цей факт свідчить про необхідність проведення психокорекційної роботи, що направлена на зростання самосвідомості і проробку негативних почуттів, що супроводжували скоєння злочину.

Для чоловіків-злочинців характерно те, що більшість опитуваних (90,47 %) розповідають про обставини злочину, що й підтверджується особовими справами. Вони сприймають злочин так, як він відбувся насправді, не прикрашаючи своїх дій. Чоловіки не намагаються виправдати

себе ні перед іншими, ні перед собою. Вони повністю усвідомлюють свою провину та не скидають її на зовнішні обставини. Розповідаючи про скоені ними вбивства, ці засуджені логічно викладають факти та мало супроводжують їх висловлюванням почуттів.

Але трапляються випадки, коли засуджені чоловіки розповідають про злочин зовсім не так, як про це свідчать об'єктивні дані з особових справ (9,52 %). Це пов'язано із сприйняттям важливих загальнолюдських цінностей, які скасовуються при скоенні подібних злочинів, що викликає почуття провини. Захисні механізми особистості злочинця діють в такому напрямі, що в свідомості вбивці власні дії прикрашаються, раціоналізуються.

Що стосується засуджених жінок, то для них характерна інша тенденція. Їх розповіді щодо обставин скоеного ними злочину майже завжди не стикаються з інформацією їх особових справ (100 %). Цей факт можна пояснити тим, що для засудженої жінки набагато важливіше, ніж для засудженого чоловіка, виправдатися, показати себе в красному світлі, ніж є насправді, пом'якшити свою провину у злочині. Можливо, виправдовуючись перед іншими, вона намагається виправдатися сама перед собою, переконати себе, що винна частково та позбавитися від того «з'їдаючого» почуття провини.

Таким чином, у засуджених жінок, які скойти вбивство, виявлено закономірність: вони сприймають скоений злочин взагалі не так, як було насправді, прикрашаючи події, пом'якшуточі свою вину. Розбіжності досягають рівня значимості щодо об'єктивного сприймання обставин злочину вини ($p \leq 0,01$). У жінок виражено бажання виправдовуватися. Це свідчить про складний процес внутрішньої когнітивної та емоційної переробки сприйняття ситуації злочину у напрямку більшого соціального прийняття. Але такий процес не є бажаним і конструктивним, бо при відповідних «незалежних» обставинах злочин може бути здійснений ще раз. Таким чином ми спостерігаємо перекладення відповідальності жінками-злочинницями за власні дії на оточуючі обставини.

При порівнянні результатів сприйняття ситуації злочину між засудженими чоловіками та жінками була знайдена значна різниця. Якщо серед чоловіків характерним є те, що більшість об'єктивно сприймають злочин, не пом'якшуточі свою вину та не виправдовуючись, то серед засуджених жінок ми бачимо зовсім протилежну картину - всі жінки, навпаки, відтворюють у своїх розповідях про скоений злочин обставини, які мало в чому стикаються з тими, які відображені в їхніх особових справах. Тобто для жінок-злочинниць соціальне прийняття є більш важливим, ніж для чоловіків-злочинців, але досягається воно актуалізацією неконструктивного рівня психологічного захисту.

Отримані дані свідчать про необхідність застосування психокорекційних заходів відносно емоційної та смислової сфери особистості злочинців. На наш погляд, найбільш ефективною формою психокорекції для тих, хто сків насилиницький злочин, є групова робота на базі психодраматичних методів, що дозволяють виявляти і аналізувати почуття в ході рольового розігрування ситуацій насилиства. Для вбивць необхідна проробка тих почуттів, які вони переживали до, в момент та після скоення вбивства. Ціллю психокорекційних занять повинно стати як відрегулювання почуттів, так і досягнення самоконтролю особистості над своєю поведінкою. Виправлення правопорушників може бути успішним лише тоді, коли вдається сформувати у них почуття вини, каєття, ставлення до покарання як до справедливої міри за вчинені злочини. Пси-

хопрофілактичну роботу слід спрямовувати на те, щоб норми закону та дисципліна були усвідомлені правопорушниками та сприйняті ними як регулятори поведінки.

Таким чином, можна зробити наступні висновки.

1. Існують деякі розбіжності між дослідженнями чоловіками та жінками щодо офіційно встановлених мотивів скоення вбивства за матеріалами справ. Серед мотивів скоення вбивства були виділені мотиви, які характерні виключно для чоловіків та виключно для жінок. окремо серед жінок виділяємо мотив самозахисту, чого не виявилося серед чоловіків. Для чоловіків же з'являються ще два мотиви: хуліганські та сексуальне задоволення, що не характерно для жінок. Загальними мотивами для двох груп опитуваних засуджених є: неприязнені стосунки, користь, помста, ревнощі.

2. Жінки значно ріжче в порівнянні з чоловіками повністю визнають свою вину. Більше половини опитаних жінок роблять це частково, чи просто не визнають своєї провини. На відміну від жінок, більша половина опитаних чоловіків-злочинців визнають свою вину повністю, третина чоловіків визнають вину частково.

3. Більшість досліджених чоловіків-вбивць сприймають скоений ними злочин достатньо об'єктивно: так як все і відбувалося. Але трапляються випадки, коли серед засуджених чоловіків бувають ті, які намагаються виправдати свою вину, викривляють дійсність в свою користь, виправдовуючись різноманітними аргументами, які на чебто від них не залежали.

4. При порівнянні матеріалів справи з описом обставин скоення злочину самими злочинцями виявляється наступна тенденція при виділенні сприйняття причин злочину. Загальними для чоловіків та жінок є такі суб'єктивно виділені причини: негативне відношення жертви до злочинця; захист когось близького чи самозахист; негативні почуття по відношенню до поведінки жертви; ревнощі; бажання заволодіти чужим майном. Для чоловіків виділяємо ще дві групи причин скоення злочину: сильне сексуальне бажання та бажання самоствердитися чи ствердитися перед іншими. Серед жінок ці причини відсутні. Також жінки та чоловіки з різною частотою вказують причини скоення ними насилиницького злочину. Серед чоловіків частіше зустрічається така суб'єктивна причина скоення злочину, як негативне відношення жертви до злочинця, тобто більше випадків в міжособистісних стосунках сприймається ними, в порівнянні з жінками, як образа. Серед жінок частіше за все зустрічається така причина, як захист близької людини чи самозахист. Таким чином, жінки-вбивці частіше за чоловіків висувають більш об'єктивні та соціально прийнятні причини злочину, що також свідчить про прагнення жінок бути більш соціально нормативними.

5. Отримані дані свідчать про необхідність психокорекційної роботи, що направлена на зростання самосвідомості і проробку негативних почуттів, що супроводжували скоення злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянська Е.В. Юридическая психология. -Харьков: Национальный ун-т внутренних дел, 2002.
2. Уголовный кодекс Украины. -Харьков: Одиссей, 2001.

Надійшла до редколегії 21.03.2006

НАЗАРОВ О.А. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТИВНОГО ВОСПРИЯТИЯ ОСУЖДЕННЫМИ СОВЕРШЕННОГО ИМИ НАСИЛЬСТВЕННОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Рассматриваются материалы исследования гендерных особенностей субъективного восприятия преступления убийцами в сравнении с объективными материалами дел.

***

NAZAROV O.A. GENDERS OF A FEATURE OF SUBJECTIVE PERCEPTION DENOUNCED OF A VIOLENT CRIME, ACCOMPLISHED BY THEM

Materials of research of gender peculiarity of perception in comparison with objective cases materials are considered.

О.Б. САМОХВАЛОВ

Нац. академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького

УДК 159.95:355.23

СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНСПЕКТОРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ¹

Розглянута характеристика стану професійної адаптації інспекторського складу Державної прикордонної служби України; розкриті основні результати проявів адаптаційного процесу за кожним структурним компонентом; показано, що рівень професійної адаптації слабо залежить від терміну служби військовослужбовця на посаді, а сам процес характеризується певними етапами.

Проблема професійної адаптації людини належить до складних та актуальних проблем сьогодення, ефективне вирішення якої значною мірою сприятиме уникненню або зменшенню таких негативних явищ у виробництві, як плинність професійних кадрів, повільне зростання професійної майстерності, затягування термінів професійного становлення і т.д. На прямий зв'язок ступеня та повноти адаптації з плинністю кадрів вказують численні дослідження [1, 2]. Вчені доводять, що неефективна професійна адаптація призводить не тільки до зміни молодим працівником підприємства, але й часто до зміни спеціальності взагалі, що в кінцевомурахунку спричиняє значні соціальні та економічні витрати в суспільстві.

Особливо актуальним зазначене вище є для інспекторського складу Державної прикордонної служби України (ДПСУ) – основного елементу сучасної моделі охорони державного, оскільки лише за 2003 рік та перший квартал 2004 року з лав прикордонної служби було звільнено 105 осіб інспекторського складу, більш ніж 70 % з яких мали дворічний досвід роботи [3]. У зв'язку з цим перед нами постає важливе завдання – вивчити особливості професійної адаптації інспекторського складу ДПСУ.

Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема адаптації молодих працівників вивчалась багатьма дослідниками: В.Г. Асєєвим, С.С. Борсуком, М.П. Будякою, В.В. Васильєвим, В.І. Ковалевим, М.П. Лукашевич, І.М. Назімовим, С.М. Романовою, О.О. Русаліновою, О.М. Сви-

ридовим, В.В. Синявським та ін. Зокрема, проблеми професійної адаптації військовослужбовців і працівників органів внутрішніх справ досліджували В.Г. Андросюк, С.О. Голобородько, Л.І. Казміренко, І.Г. Кириченко, В.В. Конопльов, І.А. Латкова, В.М. Павлушенко, В.Л. Примаков та ін. Стосовно ж діяльності прикордонного відомства, окрім питання адаптаційних процесів офіцерів-прикордонників розглядались у працях О.Д. Сафіна, Ю.О. Торіцина, С.О. Казмірчука, військовослужбовців строкової служби – в працях С.В. Чегодаря, С. Кабале. Проте, як свідчить аналіз наукової літератури, проблема професійної адаптації інспекторів ДПСУ до недавнього часу ще не була самостійним об'єктом спеціального наукового дослідження, тому в контексті поставленого завдання метою нашого дослідження стало вивчення стану професійної адаптації інспекторського складу ДПСУ.

Розглянемо організацію та методику експериментального дослідження

Об'єктом дослідження є інспекторський склад ДПСУ 1-го, 2-го та 3-го років служби на займаній посаді (210 осіб).

Для визначення рівня професійної адаптованості інспекторського складу ми розробили спеціальну методику оцінки. Виходячи з трикомпонентної структури професійної адаптації інспекторів ДПСУ [4], були виділені три групи критеріїв та їх показників, за допомогою яких можна оцінити кожен структурний компонент. Першим структурним компонентом професійної адаптації інспекторів є адаптація до змісту службової діяльності або службово-функціональна адаптація. Для оцінки рівня адаптованості до змісту службової діяльності ми прийняли два критерії

¹ Первинна рекомендація з напрямку дослідження: докт. психол. наук Потапчук Е.М. (Національна академія ДПСУ).